

ЕВАЛУАЦИЈА
ЕФЕКТА
ИНКЛУЗИВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”**

Београд, 21. децембар 2020.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2020.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 21. децембар 2020.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Марија Анђелковић

Доц. др Ивана Сретеновић

Рецензенти:

Доц. др Слободан Банковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Доц. др Марија Јелић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова биће публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-145-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 7.12.2020. године, Одлуком бр. 3/193 од 8.12.2020. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Програмски одбор:

- Проф. др Александар Југовић
- Доц. др Милосав Адамовић
- Доц. др Ивана Арсенић
- Доц. др Мирјана Ђорђевић
- Доц. др Тамара Ковачевић
- Доц. др Татјана Ментус
- Доц. др Ксенија Станимиров

Организациони одбор:

- Доц. др Наташа Буха
- Доц. др Миа Шешум
- Асс. др Бојана Дрљан
- Асс. др Божидар Филиповић
- Асс. Вера Петровић
- Невена Јаковљевић, сарадник у настави
- Дуња Стекић, сарадник у настави

НИВО НЕЛАГОДНОСТИ СТУДЕНАТА СПЕЦИЈАЛНЕ ЕДУКАЦИЈЕ И РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ У ИНТЕРАКЦИЈАМА С ОСОБАМА С ОМЕТЕНОШЋУ

Слободан БАНКОВИЋ, Мирјана ЂОРЂЕВИЋ, Бранислав БРОЈЧИН,
Ненад ГЛУМБИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд

Апстракт

Нелагодност у контактима с особама с ометеношћу заузима централно место када су у питању негативни ставови према њима.

Циљ овог рада је да се утврди ниво нелагодности у интеракцијама с особама с ометеношћу код студената студијског програма Специјална едукација и рехабилитација особа са тешкоћама у менталном развоју.

Истраживањем је обухваћено 30 студената завршне године. Старост испитаника је била у опсегу од 22 до 29 година (АС = 22,69, СД = 1,47). Ниво нелагодности процењен је применом Скале интеракције с особама с ометеношћу.

Добијена просечна вредност на Скали у целини (АС = 2,76, СД = 0,44) сугерише да се студенти осећају донекле пријатно у интеракцији с особама с ометеношћу. Резултати добијени на подскали Нелагодност и страх (АС = 1,61, СД = 0,44) указују на низак ниво нелагодности, док резултати на подскали Емпатија (АС = 4,27, СД = 0,78) упућују на постојање донекле високог нивоа емпатије код испитаника.

Резултати спроведене студије су охрабрујући када су у питању ставови у погледу интеракције с особама с ометеношћу. Овакав налаз је значајан не само због будућег рада с овим особама, већ и због потенцијалног утицаја који ће будући професионалци у области специјалне едукације имати на социјално окружење особа с ометеношћу.

Кључне речи: контакти, ометеност, ставови, студенти

УВОД

Мерење ставова према особама с ометеношћу има дугу историју, са истраживањима која датирају још из прве половине прошлог века (Yuker, Block, & Young, 1970). Став представља „психолошку тенденцију која се изражава оцењивањем одређеног ентитета неким степеном

пожељности или непожељности” (Eagly & Chaiken, 2007: 598). Ставови, у виду позитивних и негативних реакција према објекту става, повезани су са одређеним уверењима. Ова уверења, надаље, подстичу појединца да се понаша на одређени начин (Yuker, 1988, према Wallymahmed, McKay-Moffat, & Cunningham, 2007).

Проучавању ставова према особама с ометеношћу се посвећује посебна пажња с обзиром на уочену везу између негативних ставова и дискриминаторског понашања (Millington, Strohmer, Reid, & Spengler, 1996). Негативни ставови наставника, али и особа из опште популације, према особама с ометеношћу могу представљати баријеру не само у њиховом успешном школовању, већ и укључивању у живот заједнице (Gilmore, Campbell, & Cuskelly, 2003). Стога познавање ставова које особе типичног развоја имају према поменутој популацији омогућава разумевање природе интеракције између ове две групе (Antonak & Livneh, 2000).

Нелагодност у социјалним интеракцијама с особама с ометеношћу заузима централно место када су у питању негативни ставови према њима (Gething & Wheeler, 1992). Нелагодност се доводи у везу с осећањем неинформисаности и несигурности у вези с начином понашања и очекивањима у тим интеракцијама (Gething, 1994, према Wallymahmed et al., 2007). Како успех инклузивног образовања и укључивања особа с ометеношћу у заједницу у великој мери зависи и од ставова професионалаца који раде с њима (видети Бројчин, 2013; Forlin, Jobling, & Carroll, 2001), важно је испитати ставове тих стручњака. Међу њима специјални едукатори заузимају важно место јер представљају спону између породице, пријатеља и вршњака особа с ометеношћу, с једне стране, и шире друштвене заједнице. Такође, сарађују и са другим стручњацима који су у контакту с особама с ометеношћу (Бројчин, Павловић, Мاستило и Глумбић, 2015). Поједини аутори наводе да иницијално негативни ставови могу бити резистентни на промене услед чега се јавља потреба развоја позитивних

ставова већ код студената наставничких факултета, од самог почетка њиховог професионалног развоја (Tait & Purdie, 2000). Стога је подједнако значајно испитати ставове студената специјалне едукације који ће једног дана бити у непосредном контакту с децом и одраслим особама с ометеношћу.

Досадашња истраживања којима су обухваћени студенти специјалне едукације указују на релативно низак ниво нелагодности који студенти имају у интеракцији с особама с ометеношћу (Банковић, Бројчин и Бакоч, 2019; Бројчин, Банковић, Глумбић и Каљача, 2014; Бројчин и сар., 2015). Донекле слични резултати су добијени и у другим истраживањима у којима су део узорка чинили студенти психологије или едукације (у зависности од државе у којој је истраживање реализовано) (Gething et al., 1997). Генерално, студенти у оквиру професија које укључују и рад с особама с ометеношћу имају позитивније ставове према њима у односу на студенте чија будућа професија не захтева нужно контакте с овим особама, попут економије или техничких наука (Hogner-Johnson et al., 2002).

Међутим, када је у питању испитивање ставова применом директних техника, попут скала, треба узети у обзир потенцијалну склоност испитаника ка давању социјално пожељних одговора (Antonak & Livneh, 2000; Глумбић, Милачић-Видојевић и Каљача, 2009). На пример, Лу (Loo, 2001) у истраживању којим су обухваћени студенти менаџмента проналази да су нижи нивои нелагодности праћени већом склоношћу испитаника ка давању друштвено пожељних одговора.

ЦИЉ

Циљ овог рада је да се утврди ниво нелагодности у интеракцијама с особама с ометеношћу код студената студијског програма Специјална едукација и рехабилитација особа са тешкоћама у менталном развоју.

МЕТОД

Узорак

Истраживањем је обухваћено 30 студената (28 женског и двоје мушког пола) завршне (четврте) године студијског програма Специјална едукација и рехабилитација особа са тешкоћама у менталном развоју, Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитета у Београду. Старост испитаника је била у опсегу од 22 до 29 година ($AC = 22,69$, $SD = 1,47$).

Ниједан испитаник није навео за себе да има неки облик ометености. Петоро је навело да има блиског рођака или пријатеља који је ометен.

Време истраживања

Истраживање је реализовано у фебруару 2020. године.

Инструменти

Социо-демографским упитником прикупљени су подаци о полу, старости испитаника, студијском програму, постојању неког облика ометености код испитаника, познавању друге особе (блиског рођака или пријатеља) која има ометеност и

врсти сродства или природи везе с њом. С обзиром на то да ниједан студент није навео да има ометеност, а врло мали број њих је саопштио да има блиског рођака или пријатеља који је ометен, ефекте ових варијабли на ниво нелагодности није било могуће испитати.

Ниво нелагодности који студенти, будући специјални едукатори, осећају у контакту с особама с ометеношћу процењен је применом Скале интеракције с особама са ометеношћу (The Interaction with Disabled People Scale – *IDP*, Gething, 1991). Скала се састоји од 20 ставки. Од испитаника се очекује да означи свој одговор заокруживањем једне од понуђених оцена на шестостепеној скали Ликертовог типа (оцена 1 – „апсолутно се не слажем”; оцена 2 – „не слажем се”; оцена 3 – „донекле се не слажем”; оцена 4 – донекле се слажем; оцена 5 – „слажем се”; оцена 6 – „апсолутно се слажем”). Сабирањем оцена на свим ставкама добија се укупни скор. Три ајтема се обрнуто скорују (ајтем 10, 14 и 15). Укупан скор на скали може бити у распону од 20 до 120, при чему виши скор указује на већу нелагодност у интеракцији с особама с ометеношћу. Провером интерне конзистентности Скале у целини, утврђена је задовољавајућа вредност Кронбахове алфе ($\alpha = 0,66$), која је била нешто нижа у односу на коефицијенте поузданости добијене у другим истраживањима (видети Банковић и сар., 2019; Gething & Wheeler, 1992).

Поједини аутори сматрају да коришћење укупног скорa може маскирати различите аспекте ставова према особама с ометеношћу (MacLean & Gannon, 1995). Међутим, међу истраживачима који су примењивали Скалу не постоји сагласност ни око броја фактора који чине Скалу ни око припадајућих ајтема (видети

Бакоч, Калајџић, Бројчин и Глумбић, 2018; Wallymahmed et al., 2007). Стога смо у нашем истраживању користили двофакторско решење, које је добијено у оквиру српске адаптације Скале на узорку студената Медицинског факултета у Фочи, Универзитета у Источном Сарајеву, са факторима (подскалама) *Емпатија* (осам ајтема: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 и 13) и *Нелагодност и страх* (девет ајтема: 6, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20) (Бакоч и сар., 2018). Бакоч и сарадници (2018) наводе да први фактор одражава различите начине показивања емпатије према особама с ометеношћу (нпр. Тешко ми је када видим да особа са ометеношћу нешто жели да уради, али то не може), док други фактор обухвата различита непријатна осећања које особа може искусити приликом интеракције с особама с ометеношћу (нпр. Плашим се да гледам особу с ометеношћу директно у лице). Провером интерне конзистентности добили смо нешто ниже, али и даље задовољавајуће коефицијенте поузданости у односу на истраживање поменутих аутора. За подскалу *Емпатија* Кронбахова алфа је износила 0,66, а за подскалу *Нелагодност и страх* 0,65.

Како бисмо проверили да ли добијени одговори на претходно описаној скали одражавају социјално пожељне одговоре или испитаников став према особама с ометеношћу, у истраживању смо користили и краћу верзију Марлоу-Краун скале социјално пожељних одговора (Crowne & Marlowe, 1960). Краћа верзија се састоји од 13 ајтема на које испитаници одговарају са тачно или нетачно (нпр. Увек сам спреман / спремна да признам грешку) (Ballard, 1992). Ајтеми су рекодирани тако да већи скор указује на социјално пожељније одговоре. С обзиром на то да је коефицијент интерне конзистентности износио

0,57, прегледом корелација појединачних ајтема са укупном скалом утврдили смо да ставка 2 (Неколико пута се десило да сам одустао(ла) од неких активности зато што сам мислио(ла) да нисам довољно способан / способна да их реализујем) и 11 (Дешавало се да сам био / била прилично љубоморан / љубоморна због среће која прати неке људе) негативно корелирају са скалом у целини. Брисањем ова два ајтема добијена је задовољавајућа интерна конзистентност ($\alpha = 0,64$), па је сумарни скор преосталих 11 ајтема коришћен у даљим анализама.

РЕЗУЛТАТИ

Просечне вредности добијене дељењем збира скорова свих ставки Скале са укупним бројем ставки биле су у распону од 1,6 до 3,4 (АС = 2,76, СД = 0,44). С обзиром на то да мањи скорови на укупној скали указују на нижи ниво нелагодности у интеракцијама с особама с ометеношћу, при чему није било неутралног одговора на шестостепеној скали, добијени резултати сугеришу да се студенти осећају донекле пријатно у интеракцији с особама с ометеношћу. Нешто другачији резултати се добијају када се разматрају засебно подскале. На подскали *Нелагодност и страх* вредности оцена на појединчаним ставкама су биле у распону од 1 до 2,33 (АС = 1,61, СД = 0,44) што указује на то да студенти генерално осећају низак ниво нелагодности и страха у интеракцији с особама с ометеношћу. На подскали *Емпатија* оцене су се кретале од 2,5 до 5,75 (АС = 4,27, СД = 0,78). Ове оцене упућују на постојање донекле високог нивоа емпатије код испитаника.

Применом Спирманове корелације ранга није утврђена статистичка значајна повезаност између укупног скор на

Марлоу-Краун скали социјално пожељних одговора и скорова на Скали интеракције с особама с ометеношћу ($r_s = 0,189$, $p = 0,327$), као ни између скорова на Марлоу-Краун скали и скорова на подскалама *Нелагодности и страха* ($r_s = -0,091$, $p = 0,639$) и *Емпатије* ($r_s = 0,275$, $p = 0,142$).

ДИСКУСИЈА

Резултати спроведеног истраживања сугеришу да студенти завршне године студијског програма Специјална едукација и рехабилитација особа са тешкоћама у менталном развоју осећају релативно низак ниво нелагодности и страха и висок ниво емпатије у интеракцијама с особама с ометеношћу. Анализирајући резултате ранијег истраживања које су реализовали Бројчин и сарадници (2014), а којим су такође били обухваћени студенти завршне године поменутог смера, Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитета у Београду, уочавамо сличну тенденцију у погледу резултата добијених на подскалама. Осим тога, просечни скор од 2,73 за Скалу у целини, који је регистрован у поменутом истраживању, готово је идентичан просечном скору добијеном у нашој студији. Слични резултати добијени су и у неколико других истраживања којима су били обухваћени студенти студијског програма Специјална едукација и рехабилитација, Медицинског факултета у Фочи, Универзитета у Источном Сарајеву, када је у питању подскала *Нелагодност и страх* (Банковић и сар., 2019) и Скала у целини (Бројчин и сар., 2015).

Могуће је да сличност студијских програма, односно знања и искуства које студенти са ова два факултета имају у вези с особама с ометеношћу резултира

сличним ставовима. С обзиром на различите периоде када су истраживања реализована, налази сугеришу да се ставови међу студентима различитих генерација суштински нису мењали. Овај изостанак промена такође би могао да буде резултат наведених сличности.

Међутим, како су поменута истраживања, укључујући и наше, реализована као студије попречног пресека, не можемо изоставити могућност да су се ставови студената мењали током студија. На такву могућност упућује истраживање у коме су студенти, будући наставници, након једног семестра извештавали о знатно мањој нелагодности, неодређености, мањем страху и вулнерабилности у интеракцијама с особама с ометеношћу и знатно већој способности да успоставе нормалан однос с овим особама, у коме сама ометеност особе неће бити доминантна. С друге стране, смањење саосећања према особама с ометеношћу представљало је релативно неочекиван налаз (Campbell, Gilmore, & Cuskelly, 2003). Аутори описаног истраживања наводе да у литератури постоји контрадикторност у вези са тумачењем фактора „Саосећања”. Док с једне стране, сувише ниски скорови на фактору „Саосећања” могу указивати на недостатак интереса и забринутост, с друге, врло високи скорови могу одражавати неоправдани степен нелагоде, услед чега је потребно овај фактор детаљније проучити. У нашем истраживању подскала *Емпатија* обухвата неколико ставки које се појављују у оквиру поменутог фактора, што у извесној мери доводи до тешкоћа у недвосмисленој интерпретацији резултата које смо добили на овој подскали. С обзиром на то да регистрована просечна вредност не одговара екстремним скоровима, већ се налази негде у средини

скале, можда би могло да се каже да наши испитаници имају релативно опуштен приступ ометености уз задржавање интереса за пружањем подршке особама с ометеношћу (Campbell et al., 2003).

Када се резултат који смо добили на целокупној скали упореди са резултатима истраживања спроведених у неколико других земаља (Аустралији, Канади, Хрватској, Енглеској, Немачкој, Хонгконгу, Пољској, Шкотској, Сједињеним Државама) (Gething et al., 1997), уочавамо да наши испитаници показују нижи ниво нелагодности у односу на испитанике из поменутих земаља. Ове разлике би, између осталог, могле да се објасне структуром узорка. Осим студената психологије или едукације (у зависности од земље), узорком у наведеним земљама су биле обухваћене и медицинске сестре, али и особе из опште популације. Бројчин и сарадници (2015) наводе да се позитивнији ставови могу очекивати код особа чија занимања спадају у групу „помажућих професија”. Тако су, на пример, забележени значајно позитивнији ставови према особама с интелектуалном ометеношћу код студената (у највећем броју, иако не искључиво, студената психологије и едукације) и особља које пружа услуге особама с ометеношћу него код припадника опште популације (Yazbeck, McVilly, & Parmenter, 2004). Дакле, имајући у виду избор будуће професије студената у нашем истраживању, али и потенцијално позитиван ефекат знања и искуства које стичу током студија (видети Campbell et al., 2003), регистроване разлике нису изненађујуће. Такође, разлике у образовним системима и могућностима контакта с особама с ометеношћу у различитим земљама могу бити у основи варијабилности ставова (Forling & Engelbrecht, 1998).

Треба имати у виду да су студенти исказивали ставове према ометености генерално, док би вероватно другачији резултати били добијени испитивањем нивоа нелагодности у односу на неку специфичну ометеност. У прилог овој претпоставци говоре и резултати истраживања којима се указује на постојање различитог вредносног позиционирања одређених типова ометености (видети Бројчин, 2013; Huskin et al., 2018).

Изостанак значајних корелација између скорова на Марлоу-Краун скали социјално пожељних одговора и скорова на Скали интеракције с особама са ометеношћу и подскалама, упућује на то да ставови наших испитаника вероватно нису резултат давања друштвено пожељних одговора. У истраживањима у којима је примењивана Скала интеракције с особама с ометеношћу нису добијени једнозначни налази. Док неки истраживачи проналазе постојање ниских, али значајних корелација са Скалом у целини и / или само са појединим подскалама (видети Loo, 2001), дотле други не региструју значајне корелације (нпр. Beckwith & Matthews, 1994; Gething & Wheeler, 1992). Према појединим ауторима оптимални, пожељни одговор на Скали није увек очигледан, што умањује вероватноћу да ће склоност испитаника ка давању социјално пожељних одговора имати значајнији ефекат на добијене резултате (Campbell et al., 2003).

Међутим, без обзира на то што одговори добијени на Скали могу тачно одражавати ставове наших испитаника, на основу добијених резултата није могуће оценити у којој мери би се исказани ставови манифестовали и у стварном понашању студената. Стога Гилмор и сарадници (Gilmore et al., 2003) сматрају да би требало увести иновативне начине испитивања реакција

на ометеност у природнијим условима. Дубље разумевање односа наших студената према ометености свакако би захтевало и додатну квалитативну процену.

У сваком случају примењена скала представља користан инструмент који може имати вишеструку употребу, попут праћења промена у ставовима на студијама едукације и програмима свесности о ометености, идентификовања и анализе негативних ставова и евалуације стратегија за њихову промену (Gething et al., 1997), подстицања самосвести студената о односу према особама с ометеношћу и разговора о релевантним темама одређеног студијског курса (Loo, 2001).

Када су у питању ограничења реализоване студије, иако смо обухватили готово све студенте завршне године поменутог студијског програма, број испитаника је релативно мали. У оквиру узорка само је петоро студената саопштило да има блиског рођака или пријатеља који је ометен. Овај мали број онемогућио нас је да испитамо потенцијални ефекат типа контакта, који се показао као значајан у неким истраживањима у којима је испитиван ниво нелагодности (нпр. Forling & Engelbrecht, 1998). Надаље, изузетно мали број испитаника мушког пола, што представља уобичајену полну структуру студијског програма Специјална едукација и рехабилитација особа са тешкоћама у менталном развоју (видети Бројчин и сар., 2014), али и мали узрасни распон (највећи број испитаника је био старости од 22 до 23 године), нису дозволили даљу анализу полних и узрасних разлика у нивоу нелагодности.

ЗАКЉУЧАК

Резултати спроведене студије су охрабрујући када су у питању ставови у погледу интеракције с особама с ометеношћу. Овакав налаз је значајан не само због будућег рада с овим особама, већ и због потенцијалног утицаја који ће будући професионалци у области специјалне едукације имати на социјално окружење особа с ометеношћу. Добијени резултати се не могу приписати склоности испитаника ка давању социјално пожељних одговора.

С обзиром на могућу промену ставова под утицајем знања и искуства, у наредним истраживањима скалу би требало применити за праћење промена у нивоу нелагодности током студија, чиме би у извесној мери могли да се прате и ефекти студијског програма који испитаници похађају. Било би, свакако, занимљиво видети да ли се и у којој мери ниво нелагодности мења и у периоду након студија, током професионалног рада.

ЛИТЕРАТУРА

- Antonak, R. F., & Livneh, H. (2000). Measurement of attitudes towards persons with disabilities. *Disability and rehabilitation*, 22(5), 211–224.
- Bakoč, A., Kalajdžić, O., Brojčin, B., & Glumbić, N. (2018). Скала интеракције са особама с ометеношћу: Провјера факторске структуре. *Специјална едукација и рехабилитација*, 17(2), 151–164.
- Ballard, R. (1992). Short forms of the Marlowe-Crowne social desirability scale. *Psychological reports*, 71(3_suppl), 1155–1160.
- Banković, S., Brojčin, B., i Bakoč, A. (2019). Nivo (ne)lagodnosti budućih specijalnih edukatora u kontaktu sa osobama s ometenošću. *Beogradska defektološka škola*, 25(3), 9–22.

- Beckwith, J. B., & Matthews, J. M. (1994). Measuring comfort in interacting with people with intellectual disabilities. *Australian Journal of Psychology, 46*(1), 53–57.
- Brojčin, B. (2013). *Inkluzivna edukacija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, CIDD.
- Brojčin, B., Banković, S., Glumbić, N., i Kaljača, S. (2014). Socijalna nelagodnost budućih defektologa u interakciji sa osobama sa ometenošću. U M. Nikolić (Ur.), *Unapređenje kvaliteta života djece i mladih* (str. 350–357). Tuzla: Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli.
- Бројчин, Б., Павловић, А., Мاستило, Б., Глумбић, Н. (2015). Ставови будућих специјалних едукатора према особама с ометеношћу. *Настава и васпитање, 64*(3), 489–505.
- Gething, L. (1991). *Interaction with Disabled Persons Scale*. Sydney: University of Sydney.
- Gething, L., & Wheeler, B. (1992). The Interaction with Disabled Persons Scale: A new Australian instrument to measure attitudes towards people with disabilities. *Australian Journal of Psychology, 44*(2), 75–82.
- Gething, L., Wheeler, B., Cote, J., Furnham, A., Hudek-Knezevic, J., Kumpf, M., ... & Sellick, K. (1997). An international validation of the interaction with disabled persons scale. *International Journal of Rehabilitation Research, 20*(2), 149–158.
- Gilmore, L., Campbell, J., & Cuskelly, M. (2003). Developmental expectations, personality stereotypes, and attitudes towards inclusive education: Community and teacher views of Down syndrome. *International Journal of Disability, Development and Education, 50*(1), 65–76.
- Glumbić, N., Milačić-Vidojević, I., i Kaljača, S. (2009). Faktorska struktura skala za procenu stavova prema osobama sa intelektualnom ometenošću. U D. Radovanović (Ur.), *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 269–285). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social cognition, 25*(5), 582–602.
- Loo, R. (2001). A psychometric re-analysis of the Interaction with Disabled Persons Scale. *Canadian Journal of Behavioural Science, 33*(4), 245–250.
- MacLean, D., & Gannon, P. (1995). Measuring attitudes toward disability: The Interaction with Disabled Persons Scale revisited. *Journal of Social Behaviour and Personality, 10*(4), 791–806.
- Millington, M. J., Strohmmer, D. C., Reid, C. A., & Spengler, P. M. (1996). A preliminary investigation of the role of differential complexity and response style in measuring attitudes toward people with disabilities. *Rehabilitation Psychology, 41*(3), 243–254.
- Tait, K., & Purdie, N. (2000). Attitudes toward disability: Teacher education for inclusive environments in an Australian university. *International Journal of Disability, Development and Education, 47*(1), 25–38.
- Forlin, C., & Engelbrecht, P. (1998). Pre-service teacher education for inclusive education in Australia and South Africa. *South African Journal of Higher Education, 12*(2), 215–223.
- Forlin, C., Jobling, A., & Carroll, A. (2001). Preservice teachers' discomfort levels toward people with disabilities. *The Journal of International Special Needs Education, 4*(1), 32–38.
- Horner-Johnson, W., Keys, C., Henry, D., Yamaki, K., Oi, F., Watanabe, K., ... & Fugjimura, I. (2002). Attitudes of Japanese students toward people with intellectual

disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46(5), 365–378.

Huskin, P. R., Reiser-Robbins, C., & Kwon, S. (2018). Attitudes of undergraduate students toward persons with disabilities: Exploring effects of contact experience on social distance across ten disability types. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 62(1), 53–63.

Campbell, J., Gilmore, L., & Cuskelly, M. (2003). Changing student teachers' attitudes towards disability and inclusion. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 28(4), 369–379.

Crowne, D. P., & Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of consulting psychology*, 24(4), 349–354.

Wallymahmed, A. H., McKay-Moffat, S. F., & Cunningham, C. C. (2007). The Interaction with Disabled Persons scale: A validation with UK midwives. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 35(8), 1049–1060.

Yazbeck, M., McVilly, K., & Parmenter, T. R. (2004). Attitudes toward people with intellectual disabilities: An Australian perspective. *Journal of Disability Policy Studies*, 15(2), 97–111.

Yuker, H. E., Block, J. R., & Young, J. H. (1970). *The measurement of attitudes towards disabled persons*. New York: Ina Mend Institute at Human Resources Center.

LEVEL OF DISCOMFORT OF STUDENTS OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION IN INTERACTIONS WITH PERSONS WITH DISABILITIES

Slobodan Banković, Mirjana Đorđević, Branislav Brojčin, Nenad Glumbić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

Abstract

Discomfort in contacts with people with disabilities is central when it comes to negative attitudes towards them.

The aim of this paper is to determine the level of discomfort in interactions with persons with disabilities in students of the study program Special Education and Rehabilitation of Persons with Mental Disabilities.

The study included 30 students of the final year. The age of the respondents ranged from 22 to 29 years ($AS = 22.69$, $SD = 1.47$). The level of discomfort was assessed using the Interaction with Disabled People Scale.

The average value on the scale as a whole ($M = 2.76$, $SD = 0.44$) suggesting that the students feel somewhat comfortable in the interaction with people with disabilities. The results obtained on the subscale Discomfort and Fear ($M = 1.61$, $SD = 0.44$) indicate a low level of discomfort, while the results on the subscale Empathy ($M = 4.27$, $SD = 0.78$) indicate the existence of a somewhat high level empathy in the respondents.

The results of the study are encouraging when it comes to attitudes regarding interaction with people with disabilities. This finding is important not only because of the future work with these people, but also because of the potential impact that future professionals in the field of special education will have on the social environment of people with disabilities.

Keywords: *contacts, disability, attitudes, students*